

Protiúder v obranné operaci

Protiúder v letech Velké vlastenecké války byly součástí obranných operací a tvořily nejrozhodnější formu působení na nepřítele v útoku. V průběhu války vedly ke zmaření jeho zámyslů, napomáhaly vysoké aktivitě v obraně a převzetí iniciativy sovětskými vojsky.

Studium bohatých zkušeností minulé války, bez ohledu na zásadní změny prostředků ozbrojeného zápasu a podmínek přípravy a vedení soudobých operací, neztratilo svůj význam.

Předválečná teorie operačního umění věnovala značnou pozornost zkoumání a rozpracování otázek přípravy a vedení protiúderů. Tato teorie předpokládala vést protiúder v obranné operaci zpravidla z prostoru druhého pásma obrany, při vklínění nepřítele do hloubky 15–20 km, do boku jeho uskupení převážně pohyblivými svazky.

Praxe válečné činnosti postavila před velitele a štáby řadu nových problémů, spojených s organizací a vedením protiúderu. Jedny z nich byly úspěšně řešeny v průběhu bojové činnosti; druhé si uchovávaly svůj význam, i když nebyly úplně vyřešeny.

1. V obranných operacích prvního období Velké vlastenecké války vedla sovětská vojska celou řadu různých protiúderů. Jejich analýza umožňuje vyvodit některé hlavní závěry.

V letních a podzimních taženích v letech 1941–1942 byla přinucena sovětská vojska přejít ke strategické obraně. Tento přechod probíhal v podmínkách odrážení útoku daleko silnějšího nepřítele a vzdušné nadvlády jeho letectva; sovětská vojska neměla ani včas připravená obranná postavení. Německá fašistická vojska na za-

čátku přepadení Sovětského svazu převyšovala 2–3krát sovětská vojska v základních bojových prostředcích, 5 až 6krát i více na směrech hlavních úderů. V důsledku věrolomného překvapivého útoku nepřítele sovětská pohraniční vojska utrpěla těžké ztráty; to ještě více změnilo poměr sil ve prospěch nepřítele.

Nepřítel měl v tomto období bojové činnosti nejen strategickou, ale i operační iniciativu, dále výraznou vzdušnou nadvládu, počáteční převahu v bojové technice, zejména v tancích a letounech.

V této době sovětská vojska nebyla zcela naplněna lidmi, výzbrojí a bojovou technikou. Jen šest z dvaceti mechanizovaných sborů západních vojenských okruhů bylo možné hodnotit jako poměrně vysoce bojeschopné. Sovětské štáby a vojska neměly takové zkušenosti vedení soudobé bojové činnosti, jako nepřítel.

To byly také hlavní příčiny neúspěchu operační a strategické obrany v celku a protiúderů zvláště v počátečním období Velké vlastenecké války. Přesto mnohé z nich dosahovaly důležitých cílů a byly nezbytné v konkrétní vzniklé situaci.

2. Protiúder v dalších obdobích války probíhaly v příznivějších podmínkách.

Zvýšila se bojová hodnota, úderná síla a pohyblivost svazků a svazů Sovětské armády; zdokonalilo se umění generálů a důstojníků připravovat obranné operace. Obrana byla budována s hluboce členěnými pásy a postaveními. Měla silné druhé sledy (zálohy), jejichž základ tvořily tankové (mechanizované) sbory a tankové armády. Úsilí vojsk armád a frontů v obraně bylo soustředováno na hlavních směrech nepřátelských úderů. Nepřítel již ztratil absolutní převahu ve vzduchu. To vše umožňovalo s větší přesností a hlubším zdůvodněním plánovat obranné operace, v jejich rámci činnost druhých sledů (záloh), vytvořit mohutná protiúderná uskupení s využitím nejbojeschopnějších svazků a svazů. Zvýšení manévrových možností vojsk umožnilo používat k vedení protiúderů síly a prostředky z různých směrů.

Ve druhém období Velké vlastenecké války byly vedeny obranné operace a protiúder v podmínkách, kdy strategická iniciativa byla v rukou sovětského velení, kdy podstatně vzrostla bojová hodnota, úderná síla a pohyblivost sovětských vojsk. Sovětská armáda měla v tomto období celkovou převahu v silách a prostředcích a sovětské letectvo vybojovalo nadvládu ve vzduchu. Důležitou okolností bylo i zvýšené mistrovství vojsk, velitelů a štábů. Takové podmínky umožnily pečlivě plánovat, přesně organizovat a dovést obranné operace, vytvářet mohutná protiúderná uskupení, spolehlivě a všestranně zabezpečovat jejich bojovou činnost, soustřeďovat síly a prostředky k plnění hlavních úkolů obrany.

3. V dalších letech války, díky značnému zvětšení bojových možností sovětských vojsk, k protiúderům téměř nedocházelo, protože jejich nezbytnost vznikala velice řídko. Bylo dostatečné množství sil a prostředků armád prvního sledu k tomu, aby bylo možné zničit nepřítel a zastavit jeho útok v boji o taktickou hloubku obrany. Fronty si uchovaly své druhé sledy (zálohy) k novým útočným operacím.

Analýza protiúderů, uskutečňovaných ve Velké vlastenecké válce ukázala, že byly vedeny s různými cíli, v závislosti na vzniklé situaci. Konečným výsledkem vět-

šiny prvních protiúderů nebylo zničení (jak předpokládaly plány) vojsk nepřítel, která prolomila obranu, ale zastavení útoku jeho úderných uskupení, donucení převést jeho síly z hlavního směru, snížení tempa útoku, získání času k přeskupení sovětských vojsk a k organizaci obrany v nových prostorech.

Armádní protiúderná uskupení měla ve svém složení jeden až dva sbory a několik střeleckých divizí; frontová protiúderná uskupení jednu až dvě armády, jeden až dva sbory a několik samostatných střeleckých (jezdeckých) divizí. To bylo charakteristické pro obranu, která byla včas a předem připravována (u Kurska, u jezera Balaton). Při přechodu do obrany na konci útočné operace vytvářela armáda protiúderné uskupení v hodnotě sboru nebo dvou až tří divizí; front v hodnotě armády nebo dvou až tří sborů.

Jak armádní, tak i frontové protiúder (ve druhém a třetím období války) byly vedeny o taktickou hloubku obrany první, druhý, někdy až třetí den obranného sražení, v době, kdy vojska prvního operačního sledu způsobila nepříteli ztráty.

Šířka pásu při vedení protiúderu v prvním období války dosahovala u střeleckých divizí od 6–8 do 10–15 km, v dalších obdobích u střeleckých a tankových sborů 8–10 a 5–6 km na každou divizi.

Hustota dělostřelectva a minometů při vedení protiúderů v prvním období války byla nízká a často dosahovala jen 10 až 15 děl a minometů na 1 km fronty. V dalších obdobích, zvláště na směrech hlavního úderu, tato hustota dosahovala od 50–60 do 80–90 děl a minometů na 1 km fronty.

Letecké podpory protiúderných uskupení, např. v Kurské obranné operaci, se zúčastnily hlavní síly tří leteckých armád.

Zkušenosti války jako celek ukázaly, že tam, kde protiúder byly pečlivě připraveny a byly vedeny ve výhodné době mohutným a současným úderem na hlavním nebo pro nepřítel nebezpečném směru, sehrály důležitou úlohu v rámci úspěšného plnění úkolů odražení a zničení úderných uskupení útočníka.

Na základě závěrů z analýzy zkušeností z Velké vlastenecké války vyplývá celá řada problémů, které si uchovaly svůj význam i v současné době. Jsou to tyto problémy:

1. Soulad cílů protiúderu s možnostmi vojsk a podmínkami jeho vedení

Při určování cílů protiúderu a úkolů vojsk nebereme vždy v úvahu všestranně a úplně jejich možnosti a vzniklou situaci.

V soudobých podmínkách mohou operační svazy přejít do obrany jak na začátku války, tak i v jejím průběhu. Příprava a vedení protiúderu budou v obou případech organizovány ve složité situaci úporných bojů o nadvládu ve vzduchu a o získání iniciativy na zemi.

Složitosť situace tkví v tom, že svazy pozemních vojsk v obraně budou muset současně plnit celou řadu úkolů;

a) pokračovat v odrážení úderů silnějších vojsk nepřítele a na široké frontě bránit operačně důležité čáry a prostory;

b) soustředit potřebné síly, organizovat jejich bojovou činnost a vést mohutný protiúder.

Splnění těchto úkolů bude složitější, nebude-li mít obránce dostatečné množství sil a prostředků k vedení celé operace. K době vedení protiúderu může obránce mít k dispozici jen několik svazků ve své záloze. V operační sestavě jeho vojsk nebude vždy druhý sled; do sestavy frontu (armády) může být druhý sled vyčleněn až v průběhu obranného sražení, a také (jak tomu bylo s 5. gardovou tankovou armádou v červnu 1943 na voroněžské frontě) bezprostředně se zahájením frontového (armádního) protiúderu.

Vojska prvního sledu mohou vést v této době těžké boje s nepřítelem, který se vklíní do obrany, tj. budou nasazeny do boje zálohy a druhé sledy. V týlu vojsk a na osách přesunu protiúderného uskupení mohou působit nepřátelské výsadky. Není vyloučeno, že některé svazky prvního sledu se dostanou do obklíčení. Zvláště nevýhodné podmínky vzniknou tehdy, kdy se nepřítel současně vklíní do obrany na několika směrech a ohroží její operační pevnost. V této situaci se od velitele svazu vyžaduje, aby v první řadě stanovil, na kterém směru působí hlavní nepřátelské uskupení, jeho situaci a možnosti, určil cíl činnosti vlastních vojsk, síly a prostředky ke zničení hlavního uskupení nepřítele a k odražení jeho útoku na jiných směrech.

V závislosti na konkrétní situaci používaných prostředků ozbrojeného zápasu, operační situaci bojujících stran a jejich možnostech, protiúder v soudobých podmínkách může sledovat různé cíle. Máme-li dostatek silných druhých sledů a záloh, vojska prvního sledu způsobila nepříteli velké ztráty a na směru protiúderu jsme dosáhli nadvlády ve vzduchu, protiúder můžeme vést s cílem zničit nepřítele, který se vklíní do obrany na hlavním směru, obnovit původní situaci a vytvořit podmínky k rychlému přechodu do útoku.

V situaci, kdy nemáme možnost zničit nepřítele, který se vklíní do obrany, můžeme vést protiúder s cílem zničit jeho hlavní úderné uskupení, zastavit útok, zabránit průlomům do operační hloubky. Takové protiúderu vedla např. 5. gardová tanková armáda na voroněžské frontě, dále 17. gardový střelecký a 16. a 19. tankový sbor Středního frontu v Kurské bitvě v červnu roku 1943.

Vzniklá situace může přimět k vedení protiúderu s cílem zlepšit operační situaci vojsk v obraně, získat čas k soustředění záloh nebo obsazení důležitých prostorů, které zesílí obranu a zabezpečí vedení nových úderů. Jako příklad můžeme uvést činnost vojsk 3. ukrajinského frontu (leden—únor 1945) v prostoru jezera Balaton, kdy proti nepříteli, kterému se podařilo proniknout k Dunaji, byl veden protiúder, jehož výsledkem byl vynucený odchod v severozápadním směru do hloubky 30—35 km; tím došlo k značnému zlepšení operační situace sovětských vojsk.

Při určování cíle protiúderu musíme po každé včas zjistit zámysl, složení, možnosti a charakter činnosti nepřítele (jak do zahájení, tak zvláště v průběhu obranného sražení) a slabá místa jeho úderného uskupení; zhodnotit stav vlastních vojsk a možnosti vytvoření převahy sil a prostředků na směru protiúderu, lhůty pohotovosti vojsk protiúderného uskupení atd. Jen v tom případě, kdy hodnotíme všechny faktory, můžeme dosáhnout souladu cílů protiúderu s podmínkami operační situace.

K dosažení rozhodných cílů protiúderu je nezbytné využít k jeho vedení současně s druhým sledem také hlavní síly letectva, posilové dělostřelectvo, prostředky PVO, zálohy různého určení, vojska prvního sledu, v jejichž pásmu je veden protiúder, a konečně síly a prostředky z jiných směrů. Díky vysoké pohyblivosti vojsk máme v současné době reálné možnosti využít z méně aktivních prostorů nejen jednotlivé svazky, ale i celé svazy a vytvořit z nich silné protiúderné uskupení na hlavním směru, nebo protiúderné uskupení na jiném směru.

2. Včasná příprava protiúderu

Podstata tohoto problému spočívá ve správném určení nejvíce potřebných opatření. To ztěžuje řada neurčitostí (do zahájení sražení je složité přesně určit směr hlavního a jiných úderů nepřítele, uskupení jeho sil a prostředků, charakter

a rychlost vývoje situace atd.). Splnit všechna opatření včas je nemožné.

Při organizaci a plánování obranné operace v tomto směru má zvláštní význam praktická příprava všech směrů plánovaného protiúderu. Na každém směru musíme rekonoskovat pásmo terénu, kterým se budou vojska přesunovat, rozvinovat a vést protiúder; ženijně připravit hlavní a záložní prostory rozmístění vojsk protiúderného uskupení, čáry rozvinování, dostatečné množství os přesunu, prostory rozmístění míst velení, spojovacích uzlů a spojovacích prostředků.

V tomto období má velký význam operačně taktická příprava vojsk a štábů, které se zúčastní protiúderu, zejména velitelsko-štábní a jiná cvičení, cílevědomé bojové nácviky, které zabezpečí možnost ne signál (rozkaz) ihned zahájit plnění úkolu na kterémkoli směru protiúderu a za složité situace. Ke zvýšení bojové pohotovosti vojsk a upřesnění doby potřebné k přesunu a rozvinutí do bojové sestavy je výhodné přesunout na čáru rozvinutí kompletní jednotky a dokonce útvary nebo jen důstojníky a řidiče.

Pechlivá příprava umožňuje v kterékoli denní době přesunout vojska ve vysokém tempu na čáru rozvinutí, vést úder z chodu a s překvapením. Při bezprostřední přípravě protiúderu jsou důležité tyto otázky:

- organizace bojové činnosti na neplánovaném směru;
- upřesnění složení sil a prostředků;
- lhůty vytvoření uskupení;
- úkoly vojsk a letectva;
- pořadí a způsob zničení nepřítele, který se vklíní do obrany;
- určení směru hlavního a dalších úderů.

Protiúderné uskupení musí mít takovou převahu sil a prostředků nad nepřítelem, aby bylo dosaženo spolehlivé palebné zničení jeho vojsk, zahájení mohutného prvního úderu, následné zničení nepřítele ve vysokém tempu a narůstání úsilí v průběhu protiúderu. Proto do prvního sledu uskupení určujeme svazky a útvary s nejvyšší bojovou schopností, které mají značnou pevnou a údernou sílu. Vojskům protiúderného uskupení je účelné určovat úkoly na 1—2 dny.

V závislosti na konkrétních podmínkách situace operačního svazu v obraně mohou být vytvořena dvě protiúderná uskupení; přitom jedno z nich bude hlavní a bude mít největší množství sil a prostředků.

3. Určení nejvýhodnější doby k vedení protiúderu a způsobů zničení vojsk v útoku

Minulá válka potvrdila, že zahájení protiúderu není možné odkládat, avšak také jeho předčasné vedení je nebezpečné. Výrazně tato otázka vystupuje do popředí v současných podmínkách. Hromadné použití nových druhů zbraní a bojové techniky může zásadně změnit operační situaci v kterékoli době obranného sražení. Proto se zvyšuje význam stanovení doby zasažení vojsk protiúderného uskupení.

V boji o taktickou hloubku obrany můžeme vést protiúder např. k obraně životně důležitých prostorů, předmostí, komunikací, které probíhají nedaleko od předního okraje obrany atd.

Vedení protiúderů v boji o operační hloubku obrany bude charakteristické v podmínkách, kdy nepřítel má značnou převahu sil a v boji o postavení taktické hloubky není ještě vyčerpán a má k dispozici potřebné zálohy. Vedení protiúderu v operační hloubce může být podmíněno také dočasným nedostatkem silného protiúderného uskupení, tj. kdy se toto uskupení vytváří v průběhu obranného sražení manévrem sil a prostředků z jiných směrů a ze záloh přisunovaných z hloubky.

Protiúder může být časově veden druhý den obranného sražení (jako tomu bylo na Střední frontě u Kurska) nebo třetí až čtvrtý den. Právě za tuto dobu mohou první sledy a letectvo způsobit těžké ztráty, dokonce i při vedení boje klasickými prostředky.

Doba zahájení protiúderu závisí vždy na konkrétní situaci. Např. v taktické hloubce obrany v boji o postavení (čáry), které brání svazky prvního sledu, nepřítel utrpěl těžké ztráty; jeho bližší zálohy jsou zasazeny do sražení a hluboké zálohy jsou značně vzdáleny nebo zdrženy údery letectva a raketových vojsk; nepřítel však ještě nestačil přijmout opatření ke zmaření protiúderu a neuspěl organizovat obranu obsazeného prostoru. Vojska prvního sledu v obraně mají rovněž velké ztráty a jejich možnosti udržet bráněná postavení jsou bezmála vyčerpány. Právě v této době je nezbytné vést protiúder, zvláště v případě, že vlastní letectvo má nadvládu ve vzduchu.

Protiúder v operační hloubce zahajujeme v době, kdy nepřítel v boji o taktickou hloubku obrany je značně vyčerpán, má narušenou operační sestavu vojsk, zálohy zasazené do boje a hlavní útočné uskupení je zastavené; navíc má

vlastní letectvo převahu ve vzduchu a vojska prvního operačního sledu pokračují v obraně (jak taktické, tak zvláště v bližší operační hloubce) důležitých prostorů a čar a tím vytvářejí podmínky a možnosti k vedení mohutného protiúderu frontu. Můžeme jej vést v kteroukoli denní dobu — ráno (jak tomu bylo ve většině případů v minulé válce), v průběhu dne a v noci.

Způsoby ničení vojsk nepřítel v útoku mohou být různé. Někdy bude účelné vést mohutný úder na uskupení nepřítel, rozdělit je a zničit po částech; jindy vést dva údery na dvou směrech s cílem obklíčit, rozdělit nepřítel na části a potom ho zničit. Základem těchto způsobů musí být soustředění sil a prostředků, účinné palebné ničení nepřítel, rozhodná činnost vojsk s vedením úderů do boků a týlu nepřátelského uskupení.

Nezávisle na zvoleném způsobu zničení musíme se vždy snažit, aby protiúderné uskupení mělo převahu v hlavních prostředcích boje nad nepřitelem a mohlo ho rychle zničit.

Charakteristické pro činnost vojsk, která vedou protiúder, je překvapení nepřítel a rozvinování svazků z chodu. Protiúder může být zahájen silnou leteckou a dělostřeleckou přípravou (nebo mohutným palebným přepadem) a je veden do úplného zničení nepřítel v útoku. Není vyloučena ani taková činnost protiúderného uskupení, jako je způsobení ztrát nepříteli palbou z místa.

4. Zabezpečení spolehlivého palebného zničení nepřítel

Jednou z hlavních příčin neúplného úspěchu protiúderů sovětských vojsk v počátečním období minulé války bylo nedostatečné palebné zničení nepřátelských vojsk v útoku. Bylo to následkem nízkých hustot dělostřelectva, nedostatkem munice, narychlo a nedostatečně promyšlené organizace palebného ničení nepřítel dělostřelectvem, údery letectva, palbou tanků, SHD a protitankového dělostřelectva. V podmínkách nedostatku času na přípravu protiúderu pozemní průzkum často nestačil získat podklady k plánování palby dělostřelectva. V těchto případech byla proto palba vedena ne na konkrétní cíle, ale na prostory soustředění nepřítel, zjištěné vzdušným průzkumem.

Plnění úkolů účinného palebného ničení v soudobých podmínkách je složitější:

— zvětšil se rozsah úkolů. Nezávisle na tom, jakými zbraněmi vedeme bojovou

činnost, prvořadými objekty pro dělostřelectvo, raketová vojska a letectvo budou prostředky jaderného napadení, místa velení a radioelektronická technika nepřítel;

— kvalitativně nové jsou i objekty ničení. Např. protitankové prostředky mají v současné době podvozek nejen na kolech, nebo pásech, ale jsou ve výzbroji i vrtulníků.

Kvalitativní změny v charakteristice cílů využívají nový přístup k určení stupně ničení, a to nejen jednotlivých cílů malých rozměrů, ale i celého uskupení vojsk. Většinu cílů v průběhu palebné přípravy a podpory vojsk musíme nejen umlčet, jak tomu bylo dříve, ale zničit. Uskupení nepřítel, které se vklínilo do obrany, musíme způsobit palbou takové ztráty, aby vojska, která vedou protiúder, mohla jen dokončit jejich zničení.

Úkol spolehlivého palebného ničení nepřítel v průběhu Velké vlastenecké války byl plněn hlavně s využitím značného množství dělostřelectva a jiných palebných prostředků a prodloužením doby dělostřelecké přípravy. Hustota dělostřelectva v řadě protiúderů dosahovala od 40 až 60 do 80 hlavní na 1 km fronty a délka dělostřelecké přípravy, která předcházela protiúderu, dosahovala 15—30 minut. Avšak tato délka dělostřelecké přípravy s uvedenou hustotou hlavní zabezpečovala jen umlčení nepřítel a způsobení ztrát v rozmezí 15—20 %.

V soudobých podmínkách bude palebná příprava protiúderu pravděpodobně krátká, ale mohutná a budou ji tvořit hromadné palebné přepady dělostřelectva, dále přímá palba kanónů, tanků, PTRS a údery letectva. Nebezpečí zničení vlastního dělostřelectva palebnými prostředky nepřítel zabraňuje vytvářet jeho značné hustoty při protiúderu. Jak potom dosáhnout spolehlivého zničení nepřítel?

Tento problém musíme řešit zvýšením mohutnosti a účinnosti každého výstřelu, odpálení, vzletu a použitím nejúčinnějších způsobů palebného zničení vojsk nepřítel. Dělostřelectvo, raketová vojska a letectvo je nutné vybavit účinnými prostředky průzkumu cílů, pro přípravu střelby (odpálení, vzletů) v krátké době a vedení úderů s vysokou přesností.

K efektivnímu využití výsledků ničení nepřítel musíme současně dosáhnout nejvýhodnějšího spojení palebných úderů a úderů letectva s údery vojsk. Časová přestávka mezi palebným ničením nepřítel a činností vojsk protiúderného uskupení musí být podle možnosti minimální.

5. Velení vojskům protiúderného uskupení

Značný růst rozsahu úkolů při přípravě a vedení protiúderu se současným snížením času na jejich plnění přidává tomuto problému zvláštní význam. Nutnost organizace protiúderů na několika směrech (i na nepředpokládaných), nutnost vytvoření nejen jednoho, ale 2—3 protiúderných uskupení až v průběhu sražení (navíc ze sil a prostředků, které jsou rozmístěny na značné vzdálenosti) ukazují, že faktor času v těchto podmínkách velmi nabývá na významu.

Úspěšné řešení těchto otázek dosahujeme včasnou přípravou vojsk a štábů ke splnění protiúderu, nepřetržitým vedením průzkumu, schopností velitele a štábu rychle přijmout (upřesnit) rozhodnutí, určit úkoly vojskům a pevně jim velet v průběhu protiúderu. Kromě toho musíme včas řešit taková opatření k zabezpečení bojové činnosti vojsk, jako je např. pří-

prava os přesunu, kontrola odminování čar rozvinování a směrů úderů vojsk, organizace pořádkové a regulační služby, průzkum a rozvinutí míst velení, určení velitelů proudů atd. Všechna tato opatření zabezpečují přesný manévr sil a prostředků a vytvoření uskupení vojsk v prostoru protiúderu ve vysokém tempu.

Ke zvýšení operativnosti v práci štábů je výhodné plánovat, zejména palebné ničení nepřítele, na mapách, úkoly vojskům vydávat ústně s využitím rychle pracujících spojovacích prostředků, zvláště rádia a výjezdů důstojníků štábů k vojskům. Vojskům po dosažení prostoru sražení upřesňujeme úkoly v terénu. Velitel velí vojskům z místa velení, které je rozvinuto na směr protiúderu.

V případě, kdy protiúder vedeme na dvou směrech, potom uskupení na podružném směru, v závislosti na konkrétní situaci, může velet zástupce velitele fronty nebo štáb některé armády.

Nutnost zvyšování bojové pohotovosti a bojeschopnosti vojsk vyžaduje další studium a rozpracování teorie přípravy a vedení obranných operací. Úspěšné řešení problematiky soudobé obrany, přípravy a vedení protiúderů je možné jen s využitím nejnovějších poznatků vojenské vědy a praktické činnosti vojsk a štábů, ale také na základě podrobného studia bohatých zkušeností Velké vlastenecké války.

(Upraveno ze sovětského tisku)